

Spirit of Bosnia / Duh Bosne

An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Me?unarodni, interdisciplinarni, dvojezi?ni, online ?asopis

O dostojanstvu razlike u jedinstvu

Rusmir Mahmut?ehaji?

U posljednjih pet godina Me?unarodni forum Bosna organizirao je ili sudjelovao u organiziranju niza me?unarodnih skupova na kojima je raspravljano o klju?nim pitanjima savremenog svijeta i njihovim razli?itim prisutnostima i odrazima u Bosni. U sve te pothvate uklju?ivana je postavka da razumijevanje svijeta nije mogu?e uz zanemarivanje ili isklju?ivanje bilo kojeg njegovog dijela, neovisno o tome koliko on bio mali i slab. To je tako zato što svaki dio svijeta jeste na jednak na?in njegovo središte. Ako ne bi bilo tako, onda ni dostojanstvo svakog ?ovjeka ne bi bilo nepovredivo.

Bosansko iskustvo na obratnici drugog i tre?eg krš?anskog milenija obilježilo je na gorak na?in sve težnje ?ovje?anstva. Pred o?ima svijeta zbivala se nemogu?nost obuzdavanja pojedina?nih i skupnih razlika u njihovoj razornoj suprotstavljenosti. A uklju?ivanje svijeta bila je odgovornost za spre?avanje najgorih oblika ljudskog stradanja i ponižavanja. Rat protiv Bosne zaustavljen je kada su smrti i razaranja postali dio ukupnosti te zemlje. Postoje?i politi?ki poredak u Bosni nastao je iz tog rata protiv nje. Njegovi bitni sadržaji su preina?eni u druk?ije oblike.

U takvim okolnostima i procesima protiv Bosne i za nju Evropa traga za svojim ujedinjenjem. Dio tog traganja postala je i sudbina Bosne. Obe?anje da ujedinjenje može biti odgovor na tu posljednju evropsku muku uklju?eno je u gotovo sva raspravljanja o budu?nosti. Ujedinjenje pretpostavlja odnos prema razli?itostima i unutar njih. Da bi evropske razli?itosti postale ujedinjene, potrebno je sve njih promatrati u odnosu na neki pretpostavljeni i daleki vidik. Usvajaju?i sliku tog dalekog vidika kao neprijepornu želja za njom biva spuštena u sadašnjost. Na taj na?in ostaje nejasnim razgrani?enje izme?u tog što jeste sada i onog što je njegova budu?nost.

To okretanje ljudi prema dalekoj mogu?nosti u kojoj ?e se zbiti ujedinjenje razlika u pretpostavljenu cjelinu nosi brojne opasnosti. Ako se osje?anja i shva?anja ljudi vežu za mogu?e jedinstvo u budu?nosti, stalno je prisutna opasnost zanemarivanja i neshva?anja i prostorne i vremenske bliskosti. ?ovjek živi u svome sada, a to zna?i u odre?enom vremenu, prostoru, društvu i kulturi. Zbilja tog njegovog življenja ne može biti otklonjena nikakvim slikama budu?nosti. Te slike mogu biti anestezija za trpljenje bolne zbilje u koju su pojedinci i društva uronjeni.

Ali, nijedna anestezija ne može biti trajna. Život se, ipak, zbiva u javi svijeta. On joj se neprestano vra?a, pa su ti povraci bolniji što je anestezija na koju su ljudi prisiljavani bila dulja i dublja. Ujedinjenje bez razlu?enja, i obrnuto, razlu?enje bez ujedinjenja, pokazivat ?e se neprestano kao anestezije kojima ljudi bivaju odvajani od politike, kulture i ekonomije kao zbilje prema kojoj imaju konkretne odgovornosti.

I više od tog. Sve dok se ?ovjeku nude politika, kultura i ekonomija kao vanjski i strani za onaj prostor u kojem se dešava drama njegovog ozbiljenja, ?ovjek kao neupitna vrijednost bit ?e izvo?en iz sebe i smještan u vanjski svijet koji ?e mijenjati da bi u njemu bilo postignuto nešto neovisno o ?ovjeku kao takvom. A to je narav svake ideologije. Ona politi?ki poredak postavlja u objektivni svijet naspram kojeg ?ovjek mora žrtvovati neke od presudnih odreditelja svoje subjektivnosti. Me?u sadržajima jastva koje ono žrtvuje ideologiji su njegova otvorenost, zavi?aj i nepovredivost razlike. Žrtve koje se tako daju su, uglavnom, neprimjetne. One su nevidljive u magli velikih obe?anja.

Ta novovjeka razlu?enost ?ovjeka i svijeta na neovisni subjekt i objekt postaje nerazrješivi rat u kojem ?ovjek mora izgubiti, jer je u takvome gledanju on samo neizmerno mali dio svijeta, ali neizmirljivo postavljen nasuprot cijelom svijetu. U drugome vidiku ?ovjek jeste i njegovo jastvo i cijeli svijet. To dvoje, ?ovjek i svijet, jesu samo dvije strane jednog i istog pri ?emu ljudsko ozbiljenje ni na koji na?in ne može ovisiti o porazu ili pobjedi jedne strane. Zamisao o porazu i pobjedi je šizofreni?na i ?ovjeka prisiljava na život u zamagljenosti koja postaje sve guš?a. A razbistravanje u ?ovjeku i svijetu nije mogu?e ako se ono ne zbiva u jedinstvu jednog i drugog. Ne živi se samo od kruha, kaže stara mudrost, iako život nije mogu? bez njeg.

Bosanska agonija, i kao anestezija i kao java, zahtijeva razgovor. A to zna?i i slušanje i govorenje. Sve dok iz preovla?uju?e traume uzrokovane svim povijesnim iskustvima želi govoriti vlastita patnja kao najve?a od svih, stradalnik nije sposoban slušati. A svakome se njegova patnja ?ini najve?om, pa je i svaki ?ovjek sudionik u op?em stradanju. Zato je svaki govornik mogu?i prijatelj u traganju za znanjem koje bi pojedincima i društvima omogu?ilo da shvate na?in izlaska iz svoje patnje. Sva ta pitanja kao i njihovi mogu?i odgovori prisutni su u perenijalnoj mudrosti koja se ?ovjeku nudi oduvijek. A riznice takve mudrosti su u svim jezicima, naslije?ima i krajevima. Ali, ?ovjek ho?e uvjerljive odgovore u zbilji svog vremena i težini svoje patnje. A da bi ih dobio, nužno je da se ustegne od svog govorenja da bi slušao drugog i druk?ijeg. S tom ustegnutoš?u slušat ?e o patnji i radosti tog drugog. Mogu?i odnos govornika i slušatelja zahtijeva priznanje tre?eg sudionika ?ija se svojstva nude kao viša mogu?nost i jednog i drugog u tom razgovoru.

Okupljanja mislilaca i znanstvenika iz cijelog svijeta pred pitanjima o razlikama i jedinstvu pretpostavljena su kao mogu?i doprinos stalno prisutnoj potrebi da pojave i iskustva budu vi?eni na druk?iji na?in. Nema nijednog ljudskog znanja koje može biti ponu?eno kao kona?no i neupitno. Mogu?e je obilaziti oko svake pojave, a to zna?i i vidjeti nju na gotovo neizbrojivo mnoštvo na?ina. Za znanje o pojavi potrebno je svako njeno vi?enje, potreban je razgovor u kojem nijedan ?ovjek ne može biti suvišan, budu?i da se pojave pokazuju u znanjima svih ljudi.

Uz svoje posljednje stradanje Bosna je postala, govore?i u geo-politi?kim pojmovima, središte evropskog ujedinjenja. To se nije dogodilo samo ?injenicom da su u ovo vrijeme ?lanice Evropske Unije i sjeverno i južno, i isto?no i zapadno. Bosnu od neposrednog dodira sa zemljama Evropske Unije odvajaju njeni susjedi. Ostaju?i i dalje nerazriješen prostor nacionalisti?ke Srbije i nacionalisti?ke Hrvatske, Bosna u ukupnosti svoje drame jeste klju?no pitanje cijele Evrope. Ako njena drama ne može biti razriješena, onda se daleko ujedinjenje Evrope ?ini samo još jednom od utopijskih slika svijeta. Nema nijednog bosanskog pitanja koje nije i evropsko, i obrnuto. Ujedinjenje Evrope nije mogu?e bez suo?avanja sa svim njenim razli?itostima. To ujedinjenje ne može biti postignuto bježanjem od razli?itosti. Naprotiv, razli?itosti se teško shvatljivom brzinom primi?u evropskoj ukupnosti. Što je više osje?anja odgovornosti za budućnost, to je više i zbiljnih razli?itosti koje traže svoje mjesto u obe?anom jedinstvu.

A da bi promatra?i bez hrabrosti suo?avanja s teškim pitanjima izbjegli tu ?injenicu, oni razlu?uju po?elno i krajnje. Da bi uobli?ili varku svog izlaska iz ideologijskog labirinta, oni korjenito poriu postojanje i?eg što bi moglo biti ur-Bosna. Kazati da nema nikakve ur-Bosne jeste isto što i kazati da je konkretni ?ovjek ex nihilo. A to je isto što i poricanje stalne otvorenosti konkretnog ?ovjeka za njegovu višu mogu?nost, i to upravo radi te više mogu?nosti.

A šta je ur-Bosna? Odgovor na to pitanje uklju?uje njegovo proširenje: Šta je ur-homo? Nije mogu?e govoriti o bilo kojem sadržaju svijeta a da ta dva pitanju budu isklju?ena. Gdje god ona bila pokrenuta u razlu?enju kozmos-antropos, pitanje o po?elnom i krajnjem pokazat ?e se kao zagonetka o ?ovjekovom dostojanstvu. Nema bosanskog razdoblja u kojem se to presudno pitanje nije pokazivalo kao težnja koja nadlazi svaku historijsku izvedbu. A kad god je ta težnja bila svedena na sliku nekog njenog historijskog ostvarenja, ili neke ideologijski odre?ene slike budu?nosti, nije bilo mogu?e na?i ništa ?ime bi to svo?enje bilo uravnoteženo. Kada god se bivanje Krš?aninom ho?e radikalno razdvojiti od bivanja Muslimanom ili bivanja Jevrejom, i kozmos i antropos su pore?eni u njihovoj suštini koja može primati neizbrojivo mnoštvo oblika. Evropa jeste teško izbrojivo mnoštvo ideologijskih obe?anja i iznevjerenja. Svako ljudsko pripadanje je uvjetovano njegovim ur homo. A kada se to porekne razdvajanje i diskontinuiteti se jednostavno uvode u svaku ideologiju.

Nijedno novo obe?anje ne izmi?e opasnosti novog iznevjerenja sve dok njegovi zagovornici nisu voljni da se suo?e s tragi?nim iskustvima. Evropska Unija jeste veliko obe?anje koje okuplja i pojedince i skupine, i države i područja. Emocionalna povezanost za to obe?anje više mu je prijatna nego podrška. Odlu?no, otvoreno i razborito suo?avanje sa svim izazovima tog obe?anja jeste graditeljsko uklju?ivanje u njegov. Odre?ivanje odnosa te emocionalne veze i poduzetni?ke uklju?enosti može biti mjera i uspješnosti i iznevjerenja. Jevreji, Krš?ani, Muslimani, kao i svi drugi sa svim njihovim razli?itostima usmjeravaju svoje volje tome i kao gra?ani i kao ?lanovi nacija, i kao ravnodušni i kao gorljivi sudionici u kolektivnim pripadanjima. Volja ostaje to što jeste jedino ako joj nisu zatvoreni svi smjerovi. Volja bez mogu?nosti biranja nije volja. A razlika me?u ljudima nije, valja naglasiti, svladiva nikome osim Bogu. On je ho?e u obznanjivanju Sebe. Trpjeti tu nesavladivu razliku je uvjet za ozbiljenje prava na neporecivost izvornog dostojanstva svakog ?ovjeka. Svako ustajanje protiv razlike zna?i poricanje vlastitog prava na puninu ljudskog dostojanstva. Netrpjenje razlike se pokazuje kao nasilje.

Civilno društvo je zamisao koja još uvijek stoji daleko od bosanske zbilje, ali i od zbilje svakog društva u svijetu. Gdje god je civilno društvo dragocjeno postignu?e, njegova krhkost, tako?er, pred mnoštvom prijatniji, ?inu život nesigurnijim i održava ga na rubu prijete?e provalije. Ali, ta udaljenost od civilnog društva ili sigurnosti u njegova postignu?a može biti savladana jedino promjenom znanja, stavova i ponašanja onih ljudi kojih se ta opasnost ti?e. Kako ta pitanja izgledaju u shva?anjima ljudi koji bosansku dramu promatraju s razli?itih stanovišta? A kako uspješna ozbiljenja civilnog društva danas izgledaju u o?ima bosanskih ljudi?

Uronjenost u društvenu agoniju, uglavnom, prije?i njene pojedince da objektiviziraju svoj položaj. Onaj koji tu dramu promatra izvana doprinosi shva?anju njenih sadržaja, što je uvjet mijenjanja preovla?uju?ih znanja. Sudionici te rasprave o civilnom društvu doprinose razvijanju savremenog svijeta govorenjem i slušanjem u Bosni i izvan nje. Tu se, izgleda, na jasniji na?in mogu shvatiti prisutnosti jevrejskog pitanja koje odre?uje ukupnost jevrejske drame. To pitanje je kroz povijest mijenjalo svoje oblike, ali je preživljavalo obznanjuju?i se s vremena na vrijeme razornim erupcijama. Nije mogu?e artikulirati evropski identitet ni kao cjelinu, niti kao bilo koju njegovu pojedina?nost, bez priznanja jevrejske patnje i njene kulminacije u holokaustu. To je sadržaj

svakog identiteta koji prihvaća neodvojivost svog jastva od drugog i drukčijeg. Na koji način su sva ta iskustva povezana s današnjim muslimanskim pitanjima? Čini se da je razvijanje tog odnosa dviju strana zamišljenih i zbiljnih granica među ljudima, među gostima i domaćinima, presudno za povjerenstvo kao cjelinu. Evropske različitosti ne mogu biti ujedinjene ako tome razlog ne bude jedan i isti koji svakom pojedincu i svakoj zajednici osigurava i dug i pravo u dostojanstvu stvorenosti.

Onako kako su ujedinjenje i razlika dvije nerazdvojive strane jedne i iste ljudske ukupnosti, tako su pojedinačnost i ljudska ukupnost nerazlučive, ali i nesvodive jedna na drugu. Zamisao o razlučenju pojedinačnog i skupnog, te privatnog i javnog, pokazuje se kao model koji nije moguće uvrstiti u neki trajan i prenosiv oblik. Odlučno pitanje za evropsku budućnost jeste to razlučenje u vidicima koji pripadaju različitim iskustvima, a prije svega onim koji se ovdje doživljavaju neevropski, nekršćanski, nejevrejski i nemuslimanski. Uvidi u razumijevanja Evrope u vidicima budizma, taoizma i hinduizma jesu potreba onima kojima se čini da o sebi znaju sve iako se njihova zbilja pokazuje kao manjkanje znanja. Saznavanjem tih vidika moguće je doprinijeti snaženju svijesti o značaju jevrejskog gledanja na Kršćane i obrnuto, jevrejskog gledanja na Muslimane i obrnuto, kršćanskog gledanja na Muslimane i obrnuto, i tako u svim odnosima različitosti koje moraju biti transcendirane, ali ne i poređene u jednosti kao početku svakog jedinstva.

A svako pripadanje ima konkretni jezik, značenja i simbole. Oni se razlikuju od jednog do drugog pripadanja. Postavlja se pitanje da li su ti različiti jezici međusobno prevedivi. Prevođenje iz jednog jezika u drugi nikada ne dokida dostojanstvo strane iz koje se prevodi, niti strane u koju se prevodi. Ništa ne može zamijeniti izvornik ili razliku, ali prijevod objema stranama daje orijentaciju i smisao razgovora.

© 2007 *Rusmir Mahmutćehajić*

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.